

IMPACTUL CORUPȚIEI ASUPRA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Andrei GUȘTIUC,
doctor în drept,
conferențiar universitar al Catedrei „Drept privat”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Ludmila GUȘTIUC,
master în drept, doctorand,
lector universitar al Catedrei „Drept public și securitate a frontierei”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Rezumat

În ultimii ani, încercările Republicii Moldova de a face reforme de integritate par a fi eșuate. Corupția în Republica Moldova afectează guvernarea, activitățile economice, subliniind disparitățile și, în cele din urmă, îi afectează pe cei mai defavorizați, clasa săracă. Drept urmare, respectarea drepturilor omului și lupta împotriva corupției rămân două subiecte asupra cărora Republica Moldova prezintă grave deficiențe. Efectul corupției nu poate fi decât dezastruos, evidențiind lipsa progresului economic și social.

În prezent, lupta împotriva corupției a devenit o prioritate pentru guvernul Republicii Moldova. Republica Moldova susține lupta împotriva diferitelor forme de corupție și ia atitudine sub impulsul Consiliului Europei. În general, până în prezent, rezultatele nu sunt remarcabile în acest domeniu.

Cuvinte cheie: stat de drept, drepturile omului, anticorupție, Consiliul Europei.

Summary

Over the past few years, the Republic of Moldova's attempts to make integrity reforms seemed to be unsuccessful. Corruption in the Republic of Moldova is affecting the government, economic activities, emphasizing disparities and, ultimately, affecting the most disadvantaged, the poor class. As a result, the respect for human rights and the fight against corruption remain two topics on which the Republic of Moldova shows severe deficiencies. The effect of corruption can only be disastrous, highlighting the lack of economic and social progress.

Nowadays, the fight against corruption has become a priority for the government of the Republic of Moldova. The Republic of Moldova is supporting the fight against different forms of corruption and is taking attitude under the impulse of the Council of Europe. Generally speaking, until the present, the results are not remarkable in this field.

Keywords: rule of law, human rights, anticorruption, Council of Europe.

În clasamentul percepției corupției în lume, valabil pentru 2020, Republica Moldova ocupă locul 115 din 180 de țări, 34 de puncte din 100 conform **Raportului Transparency International „Indicele de percepție a corupției în 2020”**¹. Directorul **Transparency International**, Daniel Eriksson, a subliniat că pandemia este o perioadă de care profită guvernele corupte. Starea pandemică a unui stat este echivalentă cu realizarea unei varietăți de acțiuni: procurarea echipamentelor medicale, importarea măștilor de protecție, organizarea campaniilor de vaccinare, organizarea și pregătirea pachetelor de ajutoare destinate persoanelor fizice și juridice ale statului etc. Cele mai corupte state subminează libertatea de exprimare, nu respectă drepturile omului, ceea ce le slăbește capacitatea de a combate corupția.

O situație gravă din domeniul justiției este constatată și de **Indicele Statului de Drept – 2021 (World Justice Project Rule of Law Index 2021)**.² La capitolul statului de drept, Republica Moldova – țara care și-a ales parcursul european și integrarea în UE și, respectiv armonizarea legislației naționale cu legislația Uniunii Europene, ocupă poziția 73 din 139 state. Dacă facem o comparație cu anul 2019, situația actuală este mult mai democratică în Republica Moldova, în sensul că în 2019 Republica Moldova ocupa poziția 82. În ceea ce privește indicele „absența corupției”, Republica Moldova se plasează pe locul 111 din 139 state, iar referitor la „respectarea drepturilor fundamentale” – Republica Moldova se situează pe locul 71 din 139 state. Analizând datele prezentate mai sus, remarcăm o interdependență între corupție și respectarea drepturilor omului. În acest context, afirmăm că corupția are un impact negativ asupra drepturilor omului și conduce la inegalități sociale, la lipsa justiției sociale și la nivelul ridicat al sărăciei. Prin urmare, corupția afectează exercitarea drepturilor omului.

Conform datelor din **Raportul Anual “Economic Freedom of the World: 2021”**, Republica Moldova, ocupă poziția 85 la nivel mondial și poziția 41 dintre cele 45 de state din Europa.³ Efectiv, ocupând poziția 85, suntem plasați aproape de grupul de state cu economie lipsită de libertate. Comparativ cu anul precedent, Moldova plasându-se pe poziția 87, lucrurile au evoluat extrem de lent. Însă rezultatul nu este îmbucurător, deoarece la baza acestuia se află situația dezastruoasă din domeniul justiției. Din aceste motive, Republica Moldova a primit un punctaj redus. Printre problemele de justiție evidențiate de autori, se enumeră: independența judiciară, protecția drepturilor de proprietate, crima organizată și corupția. Corupția rămâne răspândită la toate nivelurile guvernamentale, iar legile anticorupție existen-

¹ <https://www.transparency.org/ro/tiropage/indicele-de-perceptie-coruptiei>

² World Justice Project. Rule of Law Index – 2020, Washington: Editura Washington Project, 2020. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>

³ 2021 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Moldova.pdf

te sunt inadecvate.⁴

Sintetizând rezultatele rapoartelor menționate mai sus, deducem concluzia fundamentală – **problemele din domeniul justiției, în special corupția, generează probleme grave în respectarea drepturilor omului.** Ca consecință, acest fapt blochează prosperitatea societății și buna guvernare.

Într-o abordare generală, corupția și Republica Moldova au devenit sinonime.⁵ Deși sunt multe reglementări în acest domeniu, în acest studiu vom dezvolta atât subiectul interdependenței dintre respectarea drepturilor omului și corupție în Republica Moldova, cât și implicarea organizațiilor internaționale în lupta anticorupție în Republica Moldova.

Încrederea socială în autoritățile de stat depinde de încrederea că demnitarii aleși își vor îndeplini atribuțiile în conformitate cu interesul public, vor promova reglementările necesare pentru a asigura integritatea instituțională și profesională, vor identifica și elimina riscurile de corupție, vor impune răspunderea și vor aplica măsuri punitive corespunzătoare față de cei care încalcă aceste standarde.⁶

Crearea și dezvoltarea unei politici anticorupție la nivel național trebuie să aibă în vedere cerințele europene și internaționale. Uniunea Europeană și partenerii internaționali au investit masiv atât în domeniul prevenirii și combaterii corupției în Republica Moldova, cât și în consolidarea autorităților anticorupție.

Din punct de vedere organizațional, în Republica Moldova lupta împotriva corupției și-a găsit consfințirea în următoarele entități publice:

- Centrul Național Anticorupție;
- Procuratura Generală;
- instanțele judecătorești;
- Autoritatea Națională de Integritate.⁷

Până în prezent, funcționarea eficientă a acestora, însă, rămâne o provocare. În Raportul celei de-a patra runde de evaluare, GRECO a menționat

⁴ 2020 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation. <https://www.heritage.org/index/pdf/2020/countries/moldova.pdf>

⁵ Guștiuc Ludmila. Corupția – element ce periclitează securitatea națională în Republica Moldova. În: Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 8 decembrie 2016. Chișinău: „Elan Poligraf”, 2017. p. 94

⁶ Goinic Daniel. Justiția selectivă și rolul Autorității Naționale de Integritate. În: Justice First, nr. 2. iunie 2021. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-07/fh-jf_02-Selective-Justice_Rom-v1.pdf

⁷ Într-o abordare mai clară, în anul 2011 a fost creată instituția specială în domeniul anticorupției – Comisia Națională de Integritate, iar în anul 2016, grație adopțării Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17.06.2016, aceasta din urmă a înlocuit CNI. Misiunea autorității este de a asigura integritatea în exercitarea funcției publice sau funcției de demnitate publică și prevenirea corupției prin realizarea controlului averii și al intereselor personale și privind respectarea

capacitatea slăbită și lipsa de independență ca probleme ce afectează funcționarea instituțiilor majore responsabile de combaterea anticorupție.⁸

În acest context, Consiliul Europei s-a implicat enorm în oferirea asistenței pentru Republica Moldova, având ca scop modernizarea sistemelor de schimb a informațiilor și consolidarea capacității mecanismelor naționale cu privire la prevenirea infracțiunilor de corupție, sporirea sensibilizării publicului și participării în lupta împotriva corupției.

În data de 3 februarie 2021, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Raportul final de implementare a Planului de Acțiuni al Consiliului Europei pentru Republica Moldova pentru perioada anilor 2017-2020. În Raport se menționează că, ca urmare a proiectelor implementate, printre rezultatele preliminare figurează consolidarea capacităților Oficiului Avocatului Poporului, fortificarea capacităților Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, contribuirea la asigurarea unei mai bune protecții a drepturilor copiilor, adoptarea Planului național de acțiuni pentru drepturile omului 2018-2022, îmbunătățirea cadrului juridic în domeniul prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului (Biroul de recuperare a activelor, Autoritatea Națională de Integritate și Serviciul pentru prevenirea și combaterea spălării banilor), aprobarea Planului de acțiuni sectorial anticorupție în domeniul sănătății și protecției sociale, elaborarea și adoptarea Codului serviciilor media audiovizuale și Concepția națională de dezvoltare mass-mediei din Republica Moldova 2018-2025, care reflectă recomandările Consiliului Europei și alinierea la standardele europene, etc.⁹

Consiliul Europei depune eforturi pentru a susține Republica Moldova în vederea respectării de către aceasta a standardelor Organizației și a statului de drept printr-o serie de mecanisme care monitorizează evoluția Republicii Moldova sub aceste aspecte.¹⁰

Astfel, în viziunea Consiliului Europei, lupta împotriva corupției se bazează pe trei elemente:

- alcătuirea de reguli și standarde europene;
- monitorizarea respectării acestora;
- programe de cooperare tehnică oferite statelor membre.

regimului juridic al conflictelor de interese, al compatibilităților și al restricțiilor. Analizând minuțios prevederile acestui articol, deducem că de activitatea eficientă a Autorității Naționale de Integritate depinde în mare măsură stabilirea indicelui de percepție a corupției în Republica Moldova, deoarece anume această instituție are misiunea de a preveni acest fenomen periculos care afectează grav societatea noastră – corupția.

⁸ <https://rm.coe.int/final-approved-ap-moldova-2017-2020-en-prems-2-/168071bcd2>

⁹ <https://coe.mfa.gov.md/ro/content/fost-adoptat-raportul-final-pentru-implementarea-planului-de-ac%C8%9Biuni-al-consiliului-europei>

¹⁰ <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/republiv-of-moldova-and-the-council-of-europe>

Având în vedere nivelul Comitetului de Miniștri, distingem următoarele instrumente în lupta anticorupție:

Programul de acțiune împotriva corupției (1996), elaborat de Grupul Multidisciplinar împotriva Corupției, a fost adoptat de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei ca urmare a recomandărilor celei de-a 19-a Conferințe a miniștrilor europeni ai justiției desfășurată în Valetta în 1994.

Rezoluția nr. 97 privind Cele douăzeci de principii directoare pentru lupta împotriva corupției (1997). Stabilind drept temei pentru inițiativă, cele douăzeci de principii directoare pentru lupta împotriva corupției, sunt elaborate în cadrul Grupului Multidisciplinar pentru Corupție. Convinse de importanța deosebită a voinței statelor membre ale Consiliului Europei, acestea din urmă vor promova un proces dinamic pentru prevenirea și combaterea eficientă a corupției. În acest sens, Comitetul de Miniștri invită autoritățile naționale să aplice aceste principii în cadrul legislației lor interne, dar și practicile pe care le formulează și să indice Grupului Multidisciplinar pentru Corupție să completeze cât mai rapid elaborarea unor instrumente legale internaționale în conformitate cu Programul de Acțiuni împotriva Corupției.

Rezoluția nr. 99 privind Fondarea Grupului de State împotriva Corupției (GRECO). GRECO a fost creat în 1999 de Consiliul Europei în scopul îmbunătățirii capacității membrilor săi de a lupta împotriva corupției. În prezent, GRECO are 49 de membri (48 de state europene, dintre care 27 sunt state membre ale Uniunii Europene, și Statele Unite ale Americii). Activitatea GRECO este reglementată de statutul său și de regulamentul său intern. GRECO are ca scop ameliorarea capacității membrilor săi de a lupta contra corupției, urmărind implementarea angajamentelor pe care și le-au asumat în acest domeniu pe calea procesului dinamic de evaluare și de constrângere mutuală.¹¹ Fiecare membru numește până la doi reprezentanți, cu drept de vot, în reuniunile plenare. Membrii furnizează, de asemenea, GRECO o listă a experților disponibili pentru efectuarea evaluărilor. Evaluările membrilor GRECO sunt împărțite în runde, fiecare acoperind teme specifice. Prima rundă de evaluare GRECO, desfășurată în anii 2000-2002, a fost focusată pe trei principii din cadrul celor 20 de principii directoare privind lupta împotriva corupției: asigurarea independenței autorităților specializate în combaterea corupției, promovarea specializării și furnizarea de mijloace adecvate autorităților cu atribuții în combaterea corupției.¹² A doua rundă de evaluare desfășurată în 2003-2006 s-a axat pe monitorizarea reglementărilor și procedurilor legate de identificarea, sechestrarea și confiscarea sumelor rezultate corupției, prevenirea și detectarea corupției în administrația publi-

¹¹ Statutul GRECO din 05.05.1998, la care Republica Moldova a aderat prin Legea nr. 297-XV din 22.06.2001

¹² Gațcan Iurii. Mecanisme europene anticorupționale. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. 26-28 septembrie 2013. Chisinau: CEP USM, 2013. p. 173

că și prevenirea posibilității ca persoanele juridice să fie folosite în calitate de scuturi pentru corupție.¹³ Runda a treia de evaluare, lansată în 2007, are în vizor incriminările prevăzute în Convenția penală privind corupția și transparența finanțării partidelor. GRECO este mecanismul de monitorizare anticorupție cel mai integrator care există la nivel european, la acesta participând toate statele membre ale Uniunii Europene.¹⁴ Al doilea Raport de conformitate, bazându-se pe runda a patra de evaluare „Prevenirea corupției în ceea ce privește parlamentarii, judecătorii și procurorii”, a fost adoptat de către GRECO la 25 septembrie 2020. În urma evaluării, GRECO a conchis că Republica Moldova a tratat într-o manieră satisfăcătoare doar patru din cele optsprezece recomandări cuprinse în Raport. Dintre recomandările rămase, zece recomandări au fost puse parțial în aplicare, iar patru recomandări nu au implementate.¹⁵ Analizând minuțios activitatea GRECO și rezultatele acesteia, putem afirma că formula mecanismului de monitorizare a acesteia este una eficientă, atât prin procesul de evaluare, cât și prin mecanismul colegial de adoptare a deciziilor. Drept dovadă a acestei afirmații servește derularea proiectului „Acțiune împotriva corupției în Republica Moldova”. Proiectul este conceput să producă un impact legislativ de politici și instituțional prin abordarea recomandărilor restante sau parțial implementate din cea de-a patra rundă de evaluare a GRECO.¹⁶ Acțiunile proiectului vor oferi sprijin direct autorităților pentru a remedia deficiențele identificate în cadrul celei de-a patra runde de evaluare GRECO.¹⁷

Recomandarea nr. 1516 Comitetului de Miniștri pentru statele membre cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale prevede lupta împotriva corupției din cadrul partidelor politice.

Un alt pas important în dezvoltarea instrumentelor de luptă cu corupția este Convenția penală privind corupția¹⁸, adoptată la Strasbourg la 27 ianuarie 1999 și Convenția civilă privind corupția¹⁹, adoptată la Strasbourg la 4 noiembrie 1999, care au fost elaborate în cadrul Programului de acțiune îm-

¹³ Second Evaluation Round. Evaluation Report on Moldova. Strasbourg, 2006. <https://rm.coe.int/16806c996b>

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0307&from=CS>

¹⁵ <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809fec2b>

¹⁶ <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/action-against-corruption-in-the-republic-of-moldova>

¹⁷ <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/action-against-corruption-in-the-republic-of-moldova>

¹⁸ Convenția penală privind corupția a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 428 din 30.10.2003

¹⁹ Convenția civilă privind corupția a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 542 din 19.12.2003

potriva corupției.

Convenția penală privind corupția are ca scop armonizarea legislației naționale cu privire la incriminarea infracțiunilor de corupție și îmbunătățirea cooperării internaționale în domeniul investigării și urmăririi acestui tip de infracțiuni. În conformitate cu textul Convenției, părțile contractante se obligă să incrimineze corupția activă și cea pasivă a agenților publici naționali, străini și internaționali, a membrilor parlamentelor și adunărilor naționale, internaționale și transnaționale, a judecătorilor naționali, străini și internaționali. De asemenea, Convenția prevede incriminarea corupției active și pasive în sectorul privat, a traficului de influență și a spălării banilor rezultați din delictе de corupție. De asemenea, Convenția a introdus un set de reguli în vederea concilierii respectării tratatelor și acordurilor existente cu privire la cooperarea internațională în materie penală, cu necesitatea de a crea o bază legislativă specifică pentru cooperare în lupta împotriva corupției, în special în cazurile în care nu se aplică alte tratate sau acorduri. Respectiva Convenție este un document complex și ambițios, care prevede incriminarea unui spectru larg de infracțiuni de corupție. Organul responsabil pentru monitorizarea implementării Convenției este GRECO. Odată cu adoptarea Convenției, a fost realizată o parte semnificativă a obiectivelor stabilite de către Programul de Acțiune împotriva Corupției (PAC) al Consiliului Europei în domeniul legislației penale.

Convenția civilă privind corupția urmărește scopul ca fiecare parte la convenție să prevadă în dreptul său național căile de atac pentru persoanele care au suferit un prejudiciu ca urmare a corupției, pentru a le permite acestora să-și apere drepturile și interesele, inclusiv posibilitatea de a obține repararea prejudiciului.

Concluzii. Supremația legii, stabilitatea instituțiilor democratice și respectarea drepturilor omului reprezintă principiile fundamentale pe care Consiliul Europei le apără, fiind una dintre instituțiile care participă activ în lupta anticorupție. Apreciem eforturile considerabile ale Consiliului Europei în susținerea Republicii Moldovei în lupta anticorupție și respectarea drepturilor omului. Astfel, în prezența președintelui Republicii Moldova, Maia Sandu, în aprilie 2021 a avut loc lansarea oficială a Planului de acțiuni al Consiliului Europei pentru Republica Moldova pentru anii 2021-2024.²⁰ Scopul principal al Planului de acțiuni constă în susținerea reformelor democratice și implementarea standardelor Consiliului Europei privind statul de drept și respectarea drepturilor omului în Republica Moldova. Cu toate acestea, sunt necesare și eforturile proprii ale Republicii Moldova în domeniul luptei anticorupție și respectarea drepturilor omului.

Sperăm că la finele anului 2021 și pe parcursul anului 2022 vom fi

²⁰ <https://mfa.gov.md/ro/content/planul-de-actiuni-al-consiliului-europei-pentru-republica-moldova-pentru-perioada-2021-2024>

martorii realizării unui șir de măsuri anticorupție prevăzute în Planul de acțiuni al Guvernului Natalia Gavriliță pentru anii 2021-2022²¹:

- consolidarea cadrului legislativ în domeniul integrității și anticorupției;
- instituirea unui mecanism extern de diagnostic, monitorizare și sprijin pentru statul de drept din Republica Moldova;
- combaterea fenomenului plăților informale pentru serviciile de sănătate prin modernizarea guvernantei și managementului instituțiilor medicale din țară;
- continuarea procesului de implementare a recomandărilor GRECO, MONEYVAL și altor comitete de monitorizare ale Consiliului Europei;
- lupta cu contrabanda și corupția ca un deziderat în reglementarea pașnică, politico-diplomatică a conflictului transnistrean.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1.
2. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Coord. Klaus Sollfrank. Chișinău: Editura Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0.
3. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985, 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129/1012.
4. Legea nr. 1104, 06.06.2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 91-94.
5. Legea integrității nr. 82, 25.05.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 229-243.
6. Legea nr. 133, 08.07.2011 cu privire la protecția datelor cu caracter personal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 170-175.
7. Legea nr. 105, 26.05.2016 privind modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-192.
8. Legea nr. 428 din 30.10.2003 pentru ratificarea Convenției penale privind corupția. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 229.
9. Legea nr. 542 din 19.12.2003 pentru ratificarea Convenției civile privind corupția. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldovei nr. 6.
10. Legea nr. 297, 22.06.2001 privind aderarea Republicii Moldova la Grupul de State contra Corupției (GRECO). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 67.
11. Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele mem-

²¹ Hotărârea Guvernului nr. 235 din 13.10.2021 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022

- bre ale acestora, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 27 iunie 2014.
12. Legea nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial nr. 185-199.
 13. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 297-309.
 14. Hotărârea Guvernului nr. 235 din 13.10.2021 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022.
 15. Hotărârea Guvernului nr. 377 din 25.04.2018 cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare și management al asistenței externe. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 133-141.
 16. Hotărârea Guvernului nr. 1365 din 19.12.2016 privind desemnarea punctului principal de contact pentru Oficiul European de Luptă Antifraudă. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 459-471.
 17. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr. 112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM-UE) (Sesizarea nr. 44a/2014). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 333-338.
 18. Convenția penală privind corupția, adoptată la Strasbourg la 27.01.1999.
 19. Convenția civilă privind corupția, adoptată la Strasbourg la 04.11.1999.
 20. Gațcan I. Mecanisme europene anticorupționale. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. 26-28 septembrie 2013. Chisinau: CEP USM, 2013. p. 172-174.
 21. Guștiuc L. Corupția – element ce periclitează securitatea națională în Republica Moldova. În: Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale. Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 8 decembrie 2016. Chișinău: „Elan Poligraf”, 2017. p. 93-98. ISBN 978-9975-66-565-0.
 22. Statutul grupului de state contra corupției (GRECO) din 05.05.1998.
 23. Evaluările grupului de state contra corupției (GRECO) – <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations>
 24. Regulile de procedură adoptate de GRECO –
 25. <https://rm.coe.int/rules-of-procedure-adopted-by-greco-at-its-1st-ple-nary-meeting-strasbo/168072bebd>
 26. <https://www.ipn.md/>

27. <http://gopacnetwork.org/>
28. <http://csp.md/index.php/evolutii-institutionale-discutate-cu-partenerii-de-dezvoltare>
29. <https://eur-lex.europa.eu/>
30. https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-committee-regions_ro
31. <http://www.anfp.gov.ro>
32. <https://freedomhouse.org/>
33. <https://www.transparency.org.ro/ro/tiropage/indicele-de-perceptie-coruptiei>
34. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>
35. https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Moldova.pdf